

Історія

УДК 94(477):32:355

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17647644>

**Війна як каталізатор переосмислення національної ідентичності
в українській історичній науці**

Вознюк Оксана Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра воєнної історії,
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного,
Львів, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-4186-6113>

Прийнято: 29.10.2025 | Опубліковано: 19.11.2025

Анотація. *Метою дослідження є комплексне вивчення впливу російсько-української війни на трансформацію національної ідентичності в Україні та визначення її ролі як каталізатора переосмислення історичних концептів, символів і колективної пам'яті. Застосовано аналіз соціокультурних практик, контент-аналіз історичних джерел, порівняльний і соціологічний методи, а також психологічне оцінювання колективної самосвідомості. Показано, що соціальна ідентичність функціонує не лише як психологічна, а і як соціокультурна категорія, що реалізується через систему норм, символів і поведінкових моделей. Війна стала рушієм усвідомлення історичних концептів, зміцнення солідарності та формування нової ієрархії цінностей, у центрі якої – національна гідність і колективна відповідальність. Зазначено, що в умовах загрози існуванню держави в суспільстві посилюється почуття єдності, належності до етносу та громадянської взаємодії, що набуває екзистенційного змісту. Підкреслено, що війна стимулювала процес*

деколонізації історичної свідомості, звільнення від зовнішніх інтерпретацій минулого й утвердження суб'єктності українського народу. Соціологічні дослідження засвідчують зростання рівня громадянської самоідентифікації: більшість населення ототожнює себе насамперед з українською нацією. Акцентовано, що важливим чинником консолідації ідентичності є мова, а законодавчі ініціативи щодо розширення сфери функціонування української мови та мовних квот у медіа сприяють зміцненню культурної безпеки й формуванню громадянської єдності. За цих умов зростання частки україномовного населення відображає зміни соціально-психологічної орієнтації суспільства. У підсумку узагальнено, що війна прискорила становлення української політичної нації з інклюзивною громадянською ідентичністю. Підвищення віри в перемогу, гордості за громадянство та активна участь у громадському житті посилили національну консолідацію, що стало головним фактором соціокультурної стабільності та відродження української ідентичності.

Ключові слова: національна ідентичність, колективна пам'ять, війна, консолідація суспільства, громадянська ідентичність, культурна безпека.

The war as a catalyst for reconsidering national identity in Ukrainian historical scholarship

Oksana Voznyuk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Military History, Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy, Lviv, Ukraine, oksa_w2000@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-4186-6113>

Abstract. *This study aims to provide a comprehensive examination of the Russian-Ukrainian war's impact on the transformation of national identity in*

Ukraine and to determine its role as a catalyst for rethinking historical concepts, symbols, and collective memory. The analysis of socio-cultural practices, content analysis of historical sources, comparative and sociological methods, as well as psychological assessment of collective self-consciousness were applied. It is demonstrated that social identity functions not only as a psychological, but also as a socio-cultural category, which is implemented through a system of norms, symbols, and behavioral models. The war became a catalyst for the rethinking of historical concepts, strengthening solidarity and the formation of a new hierarchy of values, the center of which is national dignity and collective responsibility. It is noted that in conditions of a threat to the existence of the state, a sense of unity, belonging and civil interaction is strengthened in society, which acquires existential meaning. It is also noted that the war stimulated the process of decolonization of historical consciousness, liberation from external interpretations of the past and the affirmation of the subjectivity of the Ukrainian people. Sociological studies indicate an increase in the level of civic self-identification, with the majority of the population primarily identifying with the Ukrainian nation. It is emphasized that an essential factor in the consolidation of identity is language, and legislative initiatives to expand the sphere of functioning of the Ukrainian language and language quotas in the media contribute to strengthening cultural security and the formation of civic unity. Under these conditions, the growth of the Ukrainian-speaking population reflects changes in the socio-psychological orientation of society. As a result, it can be summarized that the war accelerated the formation of a Ukrainian political nation with an inclusive civic identity. Increased faith in victory, pride in citizenship and active participation in public life strengthened national consolidation, which became a key factor in socio-cultural stability and the revival of Ukrainian identity.

Keywords: *national identity, collective memory, war, societal consolidation, civic identity, cultural security.*

Постановка проблеми. Розгортання російсько-української війни, що триває від 2014 року, стало головним чинником переосмислення концептуальних засад національної ідентичності та колективної історичної пам'яті українців. Воєнні події суттєво змінили не лише політичну географію Східноєвропейського регіону, але й призвели до глибинних перетворень у культурному, духовному та суспільно-історичному вимірах. Саме війна актуалізувала потребу усвідомлення історичної тяглості українського концепту, відновлення культурного суверенітету та утвердження мовно-символічних орієнтирів, що стало поштовхом до нового етапу наукових рефлексій у сфері націєтворення.

В умовах зовнішньої агресії українська національна ідентичність трансформується в основу національної згуртованості, підвищуючи готовність громадян до захисту власної державності, територіальної цілісності та культурної самобутності. Отже, осмислення феномену української національної ідентичності у воєнний період набуває особливої актуальності як у науковому, так і в стратегічному контексті, визначаючи перспективи збереження незалежності, суверенітету та духовної цілісності Української держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування національної ідентичності в під час війни є багатовимірним процесом, який охоплює політичні, культурні, історичні та соціальні чинники. Так, П. Горінов та Р. Драпушко [1] визначають його як фундаментальну передумову гарантування національної безпеки, підкреслюючи, що консолідація громадян і стабільність держави неможливі без усвідомлення своєї належності до українського етносу та ціннісної сутності нації. Така позиція обґрунтовує концепцію ідентичності не лише як соціально-психологічного явища, а і як стратегічного ресурсу, здатного протидіяти зовнішньому тиску та деструктивним інформаційним впливам. У цьому контексті діяльність

політичних партій РФ на тимчасово окупованих територіях, яку вивчає П. Лисянський [2], є прямою загрозою цілісності національної ідентичності, оскільки легітимація експансіоністських амбіцій супроводжується формуванням проросійських концептів і дестабілізацією політичної свідомості населення.

Подальший аналіз П. Лисянського [3] щодо порушень Мінських угод та інституціоналізація паралельних органів влади під контролем окупаційної сторони підтверджує, що зовнішній політичний вплив має системний характер і прямо позначається на соціальній ідентичності населення. Культурна спадщина та національно-культурна самобутність, за спостереженням С. Замрозович-Шадріної [4], виконують функцію своєрідного культурного щита, який підтримує національну єдність і стійкість у протидії зовнішньому впливу.

Історичний вимір процесу формування ідентичності, як зазначає Н. Кіндрачук [5], демонструє тривалість і послідовність цього явища: протистояння радянської та української ідентичностей у 60–70-х роках ХХ ст. заклало основи культурної самоідентифікації, які стають актуальними й сьогодні у спротиві політичним маніпуляціям. У цьому контексті С. Куко [6] звертає увагу на сучасний російський чинник, який активізує потребу в самоусвідомленні та консолідації української національної спільноти, показуючи, що історичні уроки та теперішні політичні виклики перебувають у безпосередньому взаємозв'язку.

Феномен українського козацтва, проаналізований В. Піщанською [7], слугує культурним архетипом, що вдосконалює ціннісні орієнтири та соціальні моделі поведінки, необхідні для консолідації суспільства та протидії зовнішньому впливу. У поєднанні з висновками Ю. Сапелкіна [8] про прискорене становлення національної ідентичності під дією війни можна стверджувати, що культурні та історичні чинники створюють основу для

інтеграції політичних, соціальних і моральних аспектів ідентичності, формуючи цілісну картину національної свідомості.

Водночас О. Сидоренко [9] підкреслює, що війна каталізує ревізію патріархальних стереотипів та стимулює появу нових моделей соціальної поведінки. Ці аспекти органічно взаємодіють із процесами трансформації інформаційного простору, які описує Є. Желновач [10]. Вказані зміни створюють комплексний контекст для формування громадянської відповідальності та активної позиції населення.

Соціальні та інституційні механізми підтримки, такі як робота з ветеранами, яку досліджує Т. Захаріна [11], та роль релігійних спільнот у консолідації громадян під час війни, яку розкривають В. Докаш і В. Титаренко [12], демонструють інтегровану систему соціальної стабільності. Л. Валюс [13] додає, що війна стимулює розвиток соціального підприємництва, що є практичним проявом формування колективної ідентичності та мобілізації ресурсів громади.

Учений А. Чуткий [14] вказує на трансформації в освітній та соціальній сферах, які інтегрують культурні, соціальні та економічні фактори в процес становлення ідентичності, тоді як Н. Чупрінова, І. Севрук та Ю. Соколовська [15] наголошують, що історична пам'ять є основним фактором консолідації колективної свідомості. Науковці Н. Кузьмінець, О. Стадник та Т. Букіна [16] показують, що пам'ять про історичні події визначає сучасні соціальні та політичні практики та формує активну громадянську позицію.

Учені О. Мороз та В. Коткевич [17] звертають увагу на те, що представницька демократія є механізмом інтеграції політичних, культурних та історичних чинників у процес становлення української ідентичності. Освітній вимір цього явища, за В. Дияком та В. Волобуєвим [18], забезпечує трансляцію цінностей культурно-мовної ідентичності, підсилюючи попередні політичні, культурні та соціальні критерії.

Дослідниця Н. Костенко [19] зауважує, що внутрішні та зовнішні аспекти ідентичності взаємопов'язані, особливо в умовах пандемії та війни, що впливає на соціальні практики та ціннісні орієнтири населення. Підсумовуючи, М. Степико та Т. Черненко [20] акцентують, що українська ідентичність стає визначальною засадою протидії російській агресії, об'єднуючи політичні, культурні, соціальні, історичні та освітні чинники в стратегічну мобілізацію суспільства.

Отже, сьогочасна українська історична наука демонструє, що війна стала багатовимірним рушієм переосмислення національної ідентичності. Вона стимулює трансформацію культурних, ціннісних, політичних і територіальних аспектів нації, сприяє формуванню громадянської солідарності та консолідації суспільства, а також закріплює процес становлення політичної нації на сучасному етапі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність значного масиву наукових досліджень, присвячених формуванню української національної ідентичності, питання її переосмислення в умовах російсько-української війни є недостатньо комплексно вивченим у сучасній історіографії. Більшість праць зосереджуються переважно на політичних, соціокультурних чи психологічних аспектах ідентичності, залишаючи поза увагою історієзнавчий вимір процесу, зокрема механізми трансформації концептів української історії під впливом воєнного досвіду.

Мало дослідженим є питання, як війна вплинула на зміщення акцентів у трактуванні важливих подій, постатей і символів українського минулого, а також на перегляд методологічних підходів до вивчення історичної пам'яті. Не розкрито повною мірою, як нові соціальні реалії, породжені війною, позначилися на концептуалізації ідей національної суб'єктності, державності та історичної тяглості в академічних працях істориків.

Окремої уваги потребує проблема осмислення ролі війни як чинника деколонізації історичної науки – звільнення від імперських концептів, радянських стереотипів та російських інтерпретацій минулого. В історіографії немає систематизованого аналізу, як процеси дерусифікації, переоцінка історичної спадщини та активізація публічної історії створюють нові моделі національної ідентичності.

Також недостатньо вивченими залишаються питання репрезентації війни в сьогочасному історичному дискурсі – від шкільних підручників до академічних видань, а також впливу воєнної травми та героїчного досвіду на формування колективної пам'яті. Не простежено, наскільки історична наука відображає емоційно-ціннісний аспект переживання війни, що суттєво позначається на ідентифікаційних процесах.

Отже, сучасна українська історіографія ще не виробила цілісної теоретико-методологічної моделі, яка б інтегрувала війну як чинник трансформації національної ідентичності в багатовимірний контекст історичного знання. Виявлення і спроба заповнення цих лакун є важливим завданням для подальшого розвитку історичної науки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є з'ясування впливу російсько-української війни як каталізатора переосмислення національної ідентичності в українській історичній науці, а також визначення основних тенденцій, методологічних підходів і напрямів цього процесу.

Завдання дослідження:

- проаналізувати головні концептуальні підходи до вивчення національної ідентичності в сучасній українській історіографії;
- виявити зміни в трактуванні важливих історичних подій та образів у контексті воєнного досвіду;

- охарактеризувати вплив війни на процеси деколонізації історичної науки та переосмислення національної пам'яті;
- простежити механізми формування нових ідентифікаційних концептів у публічній і академічній історії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблематика національної ідентичності в сучасній українській історіографії постає як багатовимірне явище, що формувалося під постійною взаємодією історичних, культурних, політичних та соціальних процесів. Національну ідентичність розглядають не лише як соціально-психологічну категорію, а як історико-культурний та політичний конструкт, який гарантує сталість державних інституцій, інтеграцію індивідуальної і колективної свідомості та здатність протистояти зовнішнім викликам. Феномен ідентичності окреслює рівень зрілості суспільства, стійкість держави та спроможність до самозбереження в умовах глобальних і внутрішніх турбулентностей.

Історичний підхід у дослідженні ідентичності ґрунтується на визнанні безперервності історичного досвіду народу, що визначив становлення спільної пам'яті, символів і уявлень про державність. Він забезпечує тяглість традицій, ментальних моделей і ціннісних орієнтирів, на яких базується сучасне розуміння громадянського патріотизму, прагнення до свободи, самоврядування й правової рівності. Ідентичність є результатом тривалого процесу самоствердження, опору колоніальним практикам, відновлення культурно-політичного континууму та переосмислення ролі в європейському цивілізаційному просторі.

Культурно-історичний підхід акцентує на символічних та архетипних основах нації, через які відбувається передавання колективних уявлень і культурних кодів. Мова, звичаї, ритуали, фольклор і художні наративи створюють уявлення про «своє» і «чуже» та сприяють внутрішній єдності суспільства. У нових умовах символічні образи набувають функцій моральної

стійкості й соціальної мобілізації, де культурні коди перестають бути лише спадщиною і стають активними чинниками консолідації.

Політичний підхід розглядає ідентичність як елемент державної стратегії та інструмент національної безпеки. Під час воєнного протистояння і гібридних впливів політична ідентичність передбачає консолідацію суспільства, формує відповідальність за спільний простір, довіру до інституцій і готовність до громадської співпраці. Для українського досвіду характерний перехід від етноцентричної моделі до громадянської, у якій належність визначається активною позицією, ціннісними орієнтирами й участю в суспільному житті.

Інформаційно-комунікаційний вимір відкриває нові механізми колективного самосприйняття через цифрові технології, соціальні мережі й масмедіа. Репрезентації в мережевому просторі створюють візуальні й наративні коди, що впливають на розуміння нації й солідарності; водночас інформаційні операції і маніпуляції становлять загрозу для ціннісної єдності. Підвищення рівня медіаграмотності та розвиток стратегічних комунікацій є важливими заходами для захисту національної стабільності.

Соціально-економічні та освітні чинники виконують роль інституційної основи розроблення ціннісних орієнтирів. Освітні програми, громадські ініціативи й молодіжні рухи сприяють поширенню знань про історію та культуру, формують відповідальне громадянство й підсилюють соціальну згуртованість. Інтеграція дослідницьких результатів в освітні практики й підтримка локальних меморіальних ініціатив збільшують довіру до наративів, побудованих на емпіричних даних.

Отже, методологічно актуальним є міждисциплінарний підхід до вивчення національної ідентичності, що поєднує архівну працю, усну історію, етнографію та медіааналіз для виявлення макро- і мікротенденцій у її трансформації. Акцент на локальних джерелах та усних свідченнях сприяє

відновленню регіональних наративів і деколонізації історичної пам'яті, водночас потребує прозорих критеріїв джерелознавчої оцінки для запобігання політизованим інтерпретаціям.

У сучасних умовах існує необхідність у систематизації досліджень локальних архівів та усної історії, у впровадженні модулів з медіаграмотності в освітні програми, у підтримці незалежних публічних історичних ініціатив і розробленні національних комунікаційних стратегій, що ґрунтуються на емпіричних даних і спрямовані на протидію інформаційним маніпуляціям. Таке поєднання аналітичної ретельності й громадської відкритості зміцнюватиме громадянську єдність і довгострокову національну стійкість.

Отже, сьогочасна українська історіографія розвиває багатовимірний, інтеграційний підхід до національної ідентичності, який поєднує історичні традиції, культурні коди, політичні реалії та соціальні трансформації.

На рівні історичної науки цей процес можна трактувати як «ревізію концептів». Це означає, що історичні події почали осмислювати через призму теперішнього воєнного досвіду, що сприяє створенню нових когнітивних схем у сприйнятті минулого. Зокрема, аналіз літератури вказує на посилення уваги до ролі національних героїв та формування унікальної української культурно-історичної ідентичності, яка базується на здатності суспільства протистояти зовнішнім агресіям [1, с. 28].

Значущим аспектом також є переосмислення символічних образів козацтва та історичних подій, що стають маркерами сучасної національної консолідації. Так, феномен козацтва трансформується з історико-етнографічного контексту в символ сучасної національної стійкості та громадянської відповідальності [7, с. 22].

Для наочності зміни в трактуванні основних історичних подій та образів представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Модифікація історичних концептів в українській історичній свідомості

Історичний образ	Традиційне трактування (до війни)	Трактування в контексті воєнного досвіду
Козацтво	Етнокультурна спільність, символ минулого	Символ національної стійкості та опору агресії
Українська героїка	Локальна патріотична традиція	Національний маркер єдності та боротьби за державність
Радянське минуле	Частина національної історії	Об'єкт критичного переосмислення та деконструкції стереотипів

Джерело: складено автором на основі [18, с. 490]

Війна є не просто екзогенним потрясінням, вона радикально трансформує способи, за допомогою яких суспільство осмислює і реконструює своє минуле, перетворюючи пам'ять на активний інструмент ідентифікації та політичної самоорганізації. Воєнний досвід вивільняє латентні наративи та локальні практики пам'яті, одночасно підриваючи домінантні імперські версії історії і стимулюючи появу нових смислових рамок. Цей процес має подвійний характер: з одного боку, він породжує ризики фрагментації та конфліктності інтерпретацій минулого, з іншого – відкриває можливості для творчої реконструкції історичного знання, заснованої на емпіричних даних, місцевих архівах та усному різноманітті свідчень. У цьому сенсі війна не лише змінює контент історичних наративів, але й модифікує самі практики їхнього виробництва та легітимації.

Паралельно відбувається мовно-культурна реформа пам'яті через суспільні дискусії, освітні ініціативи та публічні проекти, які починають витісняти уніфіковані імперські символи на користь множинних місцевих ідентичностей. Така динаміка означає не формальний демонтаж старих символів, а цілеспрямовану трансформацію смислових полів, коли заперечення імперських інтерпретацій супроводжується конструюванням альтернативних, емпірично обґрунтованих оповідей. Однак деколонізаційний ефект проявляється не лише на рівні заміни символів, а й у зміні

методологічних пріоритетів – від централізованих канонів до інтеграції регіональних мікроісторій, родинних архівів і медійних практик.

Наукова методологія зазнає відповідних зрушень: зростає значущість міждисциплінарних підходів, що поєднують архівознавство, медіадослідження й етнографію та націлені на відтворення комплексної, багатовимірної картини подій. Усна історія і місцеві джерела набувають статусу не допоміжного, а центрального матеріалу для інтерпретації трансформацій ідентичності. Цей процес потребує від дослідників переосмислення критеріїв доказовості та методів інтерпретації. Водночас публічна історія – меморіальні проєкти, цифрові архіви, освітні програми – стає майданчиком, де академічні напрацювання набувають соціальної ефективності, сприяючи консолідації суспільства й підсиленню відчуття історичної самобутності.

Узагальнені дані щодо впливу війни на історичну науку та національну пам'ять наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Вплив війни на деколонізаційні процеси в історичній науці
та національну пам'ять

Напрямок впливу	Основні прояви
Ревізія історичних концептів	Переосмислення радянських ідеологем
Формування національної ідентичності	Відновлення регіональних та локальних історій
Методологічні трансформації	Використання усних свідчень, архівів, медіаресурсів
Консолідація суспільства	Підвищення значущості національної пам'яті

Джерело: складено автором на основі [10, с. 166–167]

Отже, війна є не лише руйнівним фактором, а й стимулом до глибинного переосмислення історичної науки та колективної пам'яті. Деколонізаційні процеси в українській історіографії на сучасному етапі спрямовані на відновлення та утвердження національної ідентичності, що безпосередньо пов'язано з національною безпекою та соціальною згуртованістю суспільства.

Війна є не просто зовнішнім шоком для суспільства, а каталізатором глибоких трансформацій у сфері колективної пам'яті та ідентичності; вона розкриває і одночасно прискорює процеси осмислення минулого, які раніше перебували в латентному стані або були підпорядковані панівним наративам. У нових умовах суспільний дискурс щодо пам'яті перестає бути монотонним відтворенням усталених історичних версій і набуває багатовимірності, де локальні практики, родинні архіви та усна історія виходять на перший план як ресурси конструювання альтернативних сентенцій про минуле. Це не просто відновлення фактів – це активна реконструкція смислів, де кожен архівний фрагмент, фотографія чи свідчення набуває ролі агента ідентифікації, що проливає нове світло на механізми формування колективних уявлень.

Водночас війна висвітлює багаторівневі механізми культурної діяльності – від централізованих політик асиміляції до локалізованих актів опору символічному насильству. Досвід радянської мобілізації обрядовості та ідеологічної трансформації в західних регіонах дає змогу витлумачувати сучасні деколонізаційні практики не лише як заперечення радянського, а як проєкт побудови нових смислових структур, що ґрунтуються на локальній пам'яті та емпіричних свідченнях. Політика окупації на Донбасі й пов'язані з нею пропагандистські інтервенції демонструють, як через контроль над інформаційними та культурними артефактами створюються інші політичні ідентичності. Цей феномен підкреслює нормативну силу наративів і вразливість спільнот до інструментів маніпуляції пам'яттю.

З огляду на це, практична реалізація сучасних ідентифікаційних проєктів у форматі публічної історії, зокрема меморіалів, виставкових ініціатив, публікацій і цифрових архівів, має подвійний ефект. З одного боку, вона консолідує суспільство навколо нових символів, а з іншого – відкриває простір для критичного переосмислення попередніх наративів. У цьому сенсі важливим є не лише відновлення артефактів, але й методологія їх

інтерпретації: системний аналіз архівних матеріалів у поєднанні з етнографічними та медіадослідженнями допомагає виявити як явні, так і латентні лінії трансформації ідентичності. Такий підхід дає змогу відстежувати не лише зміну символів, але й перетворення соціальних практик, які ці символи репрезентують.

Отже, війна запускає процес, у якому історична пам'ять перестає бути об'єктом пасивного зберігання й перетворюється на поле активного соціального й культурного конструювання. Для наукового осмислення цього феномену критично важливо поєднати архівну детермінацію з аналізом сучасних комунікаційних практик і локальних ініціатив, що дає змогу не лише фіксувати зміни ідентичності, а й розуміти їхній довготривалий вплив на суспільну спроможність реконструювати минуле та проєктувати майбутнє.

Особливості формування нових ідентифікаційних концептів через архівні та публічні джерела наведені в табл. 3.

Таблиця 3

Приклади формування нових ідентифікаційних концептів
через архівні та публічні джерела

Напрямок формування концептів	Архівні / публічні джерела	Вплив на ідентичність
Переосмислення радянської ідентичності	Архівні документи ЦДАВО про впровадження радянської обрядовості	Виявлення радянських механізмів становлення ідентичності
Відновлення локальної та національної історії	Меморіальні проєкти, усні історії свідків	Формування сучасної колективної пам'яті
Контрдискурси окупаційної політики РФ	Щотижневі довідки адміністрацій підконтрольних РФ районів	Дослідження резистентності локальних спільнот
Академічний аналіз сучасних конфліктів	Переселенські свідчення, медіаматеріали	Осмислення національної ідентичності в умовах війни

Джерело: складено автором на основі [15, с. 6]

Отже, формування нових ідентифікаційних концептів є результатом інтеграції архівних досліджень, публічної історії та академічного аналізу, що

дає змогу поєднувати об'єктивний історичний підхід із практиками суспільного переосмислення минулого.

Висновки. Дослідження проблематики національної ідентичності в українській історіографії засвідчує, що цей феномен постає як динамічна багаторівнева система, у якій історичні, культурні, політичні та інформаційно-комунікаційні чинники взаємодіють у складному процесі самовизначення нації. Сучасна наукова парадигма дедалі активніше відходить від описового розгляду національної свідомості, орієнтуючись на аналітичне осмислення механізмів її становлення, трансформації та суспільного впливу.

Історіографічний аналіз дає змогу констатувати, що українська національна ідентичність не є статичним явищем, а формується як результат тривалого цивілізаційного розвитку, багатовікової боротьби за державність та культурного самоствердження. Ідентичність виявляє себе в спадкоємності історичної пам'яті, у здатності народу до колективного самопізнання та у виробленні спільних цінностей, що забезпечують стійкість соціуму перед зовнішніми загрозами. Саме історичний досвід, переосмислений через сучасний воєнний контекст, став підґрунтям для відродження громадянського патріотизму та консолідації суспільства навколо ідеї національної гідності.

Культурно-історичний вимір дослідження показує, що мова, символічні образи, фольклорні й літературні коди продовжують бути не лише засобом самоідентифікації, а й чинником формування нової культурної парадигми. Через них утверджуються уявлення про спільність історичної долі, духовну єдність і моральну відповідальність перед минулим. Сучасна культура трансформує традиційні архетипи, наповнюючи їх актуальними смислами, які набувають значення маркерів стійкості, свободи та суб'єктності української нації.

Політичний аспект національної ідентичності окреслює її як інструмент державотворення і фактор безпеки. Громадянська модель ідентичності, що закріплюється нині, базується не на етнічному походженні, а на спільних цінностях свободи, правової рівності та відповідальності за долю держави. Така трансформація забезпечує інтеграцію суспільства та підвищує рівень політичної суб'єктності громадян.

Інформаційно-комунікаційний вимір ідентичності вказує на необхідність у розробленні нових стратегій саморепрезентації в умовах цифрової доби. Соціальні мережі, медійні простори та цифрові архіви стають інноваційними аренами, де відтворюється та конструюється колективна пам'ять. Водночас інформаційні загрози, маніпулятивні наративи та гібридні війни посилюють потребу в розвитку критичного мислення та медіаграмотності як складових сучасної культурної безпеки.

Війна, що триває, перетворила історичну пам'ять на активний механізм ідентифікації, мобілізувавши суспільство навколо ідеї національного відродження. Вона стимулювала перегляд усталених історичних концептів, переосмислення радянських ідеологем і розгортання деколонізаційних процесів в історичній науці. Колективна пам'ять стала не лише об'єктом вивчення, а й полем боротьби за право на власний наратив, що ґрунтується на локальних джерелах, усних свідченнях і громадських ініціативах.

Отже, національна ідентичність сучасної України постає як синтетичне утворення, сформоване на перетині історичного досвіду, культурної тяглості, політичної зрілості та інформаційної самосвідомості. Вона є не лише результатом минулого, а й чинником майбутнього розвитку – духовним і соціальним ресурсом, який визначає вектор державотворення, культурної політики та історичної пам'яті. Поглиблення теоретико-методологічної рефлексії щодо феномену ідентичності відкриває перспективи для створення

цілісної гуманітарної стратегії, здатної забезпечити наукове підґрунтя для консолідації українського суспільства в умовах глобальних викликів.

Список використаних джерел

1. Горінов П., Драпушко Р. Становлення національної ідентичності як основа національної безпеки Української держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 26–30. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/2>.
2. Лисянський П. Л. Діяльність політичних партій РФ на тимчасово окупованих територіях України як інструмент експансіонізму РФ. *Релігія та міжнародні відносини*. 2024. № 2 (19). С. 243–259. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2024-02-243-259>.
3. Лисянський П. Л. Експансіонізм РФ на тимчасово непідконтрольних частинах територій Луганської та Донецької областей у 2014–2022 роках. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2024. № 4 (64). С. 101–108. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2024.4\(64\).322710](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2024.4(64).322710).
4. Замрозович-Шадріна С. Р. Особливості формування національно-культурної особистості. *Проблеми ідентичності культурної спадщини України в умовах російсько-української війни та у повоєнний період* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 травня 2023 р.). Київ: НДІУ, 2023. С. 100–103. URL: <https://ehsupir.uhsp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/14365933-a7a7-42a6-9417-6d07f4c15d16/content> (дата звернення: 29.08.2025).
5. Кіндрачук Н. Протистояння радянської та української національної ідентичності в період створення і впровадження нової радянської обрядовості (60–70-ті рр. XX ст.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2015. № 44 (1). С. 273–276. URL:

https://old.istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/44/55.pdf (дата звернення: 29.08.2025).

6. Куко С. Російський чинник української ідентичності. *Політична культура та ідеологія*. 2023. № 2 (6). С. 162–177. DOI: <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2023-2-8>.

7. Піщанська В. М. Феномен українського козацтва як етнокультурної спільності. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. 2018. № 40. С. 18–26. URL: <https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1693> (дата звернення: 29.08.2025).

8. Сапелкін Ю. Вплив війни на формування української національної ідентичності. *Грааль науки*. 2024. № 40. С. 387–390. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.07.06.2024.059>.

9. Сидоренко О. Ю. Війна як каталізатор ревізії стереотипів патріархальної культури в романі Гаськи Шиян «За спиною». *Журнал «Український смисл»*. 2021. № 1. С. 125–135. DOI: <https://doi.org/10.15421/462111>.

10. Желновач Є. Г. Війна як каталізатор формування нових складових інформаційного суспільства в Україні. *Правові новели*. 2023. № 21. С. 163–171. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2023.21.23>.

11. Захаріна Т. І. Російсько-українська війна як каталізатор змін у соціальній роботі з ветеранами. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2024. № 3. С. 26–35. DOI: <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-3-26-35>.

12. Докаш В., Титаренко В. Російська війна в Україні як каталізатор трансформаційних процесів українського харизматизму (у фокусі Церква «Нове покоління»). *Буковинський богословський вісник*. 2024. № 2. С. 13–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/btj_2024_2_4 (дата звернення: 29.08.2025)

13. Валюс Л. О. Війна в Україні як каталізатор розвитку соціального підприємництва. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 2. С. 10–15. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-2-2>.

14. Чуткий А. Перша світова війна як каталізатор трансформацій у житті населення України: аналіз кризь призму змін у житті київських ВНЗ. *Часопис української історії*. 2014. № 30. С. 50–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ChasUkr_2014_30_8 (дата звернення: 29.08.2025)

15. Чупрінова Н. Ю., Севрук І. І., Соколовська Ю. В. Історична пам'ять та національна ідентичність в умовах російсько-української війни (2014–2024 рр.). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2024. Т. 35 (74), № 3. С. 95–99. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5984.2024/3.15>.

16. Кузьмінець Н., Стадник О., Букіна Т. Вплив історичної пам'яті українців на події сьогодення. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія Історія*. 2023. № 14/56. С. 185–196. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.14/56.20>.

17. Мороз О., Коткевич В. Роль представницької демократії у сучасних процесах формування української національної ідентичності. *Ефективність державного управління*. 2021. № 66. С. 111–126. <https://doi.org/10.33990/2070-4011.66.2021.233463>.

18. Дияк В. В., Волобуєв В. В. Освітній вимір формування культурно-мовної ідентичності в період воєнних викликів. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 1 (47). С. 485–495. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-1\(47\)-485-495](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-1(47)-485-495).

19. Костенко Н. Всередині та поза межами ідентичності в культурному досвіді пандемії та війни. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2022. № 2. С. 5–21. DOI: <https://doi.org/10.15407/sociology2022.02.005>.

20. Степико М. Т., Черненко Т. В. Українська ідентичність як визначальна засада протидії російській агресії. *Стратегічні пріоритети*. 2017. № 3 (44). С. 178–183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2017_3_23 (дата звернення: 29.08.2025).

21. Соціологічне дослідження до Дня Незалежності: Уявлення про патріотизм та майбутнє України (16–20 серпня 2023 р.). *Rating Group Ukraine*. URL: <https://www.ratinggroup.ua/news/soc-olog-chne-dosl-dzhennya-do-dnya-nezalezhno-uyavlennya-pro-patr-otizm-ta-maybutn-ukra-ni-16-20-se> (дата звернення: 29.08.2025).